

HERMENEVS

17^e JAARGANG, AFL. 9/10 — 15 Juni 1946

Cor meum flori simile

Cor meum flori simile,
modo qui soli collucenti
se pandit — modo clauditur,
saevi languens contactu venti!

Cor meum sicut herbula,
quam mane roseum irrorat —
sed maesta, tristis vespere
et tecta pulvere . . . laborat!

Cor meum fructus arboris,
aestatis frondosae alumnus —
heu! praemature spoliat
crudelis arborem autumnus!

Cor meum instar sideris,
fertur quod flamma coruscante
caeli per tractus — ilico
regnat caligo sicut ante!

Cor meum compar arcui
alto per aethera splendore
fulgenti — brevi marcuit,
privatus vario colore!

Cor meum . . . aegrum, debile,
inconstans nimium laetandi;
una sed hoia gaudii
diu dat vires laborandi!

Naar Gezelle:

MIJN HERT IS ALS EEN BLOMGEWAS

Mijn hert is als een blomgewas,
dat, opengaande of toegeloken,
de stralen van de zonne vangt,
of kwijnt en pijnt en hangt gebroken!

Mijn hert gelijkt het jeugdig groen,
dat asemte in den dauw des morgens;
maar zwakt, des avonds, moe geleefd,
Tol stof, vol weemoeds en vol zorgens!

Mijn hert is als een vrucht, die wast
en rijp wordt, in de schouw verholten,
aleer de hand des najaars heeft,
te vroeg eilaas, den boom bestolen!

Mijn hert gelijkt de sterre, die
verschiet, en aan de hooge wanden
des hemels eene sparke strijkt,
die, eer 'k heraêm, houdt op van branden!

Mijn herte slacht den regenboog,
die, hoog gebouwd door al de hemelen,
welhaast gedaan heeft rood en blauw
en groen en geluwe en peersch te schemelen!

Mijn hert. . . mijn herte is krank en broos,
en onstandvastig in 't verblijden:
maar, als 't hem wel gaat éénen stond,
't kan dagen lang weêr honger lijden!

Dr. H. VROOM.

Vondels „Amsteldamsche Hecuba”

II.

„Begeert Agamemnon Polyxena soms voor zichzelf?” valt Pyrrhus woedend uit:

- S. 202. O *tumide*, reruin dum secundarum status
Extollit animos; timide, cum increpuit metus:
 Regum tyranne, jamne flammatum geris
 Amore subito pectus, ac *Veneris novae?*
 Solusne toties spolia de nobis feres?
- V. 452. o *blaaskaak!* als het rijk
 Uw hart met voorspoed hoogt. O *bloodaard snel in 't vluchten:*
Wanneerder ritselt slechts een wind van krigsgeruchten:
 O vorstendwingeland! is dan uw *wulpse* zin
 Al wederom ontvonkt door brand van nieuwe min,
 En *maagdensnoeperij?* Staat ons altijd te wijken
 Van onz' gerechtigheid, en u den buit te strijken?

In heftig gescheld ontaarden nu de wederzijdse verwijten;
 Agamemnon grijpt naar het zwaard, maar bedwingt zijn woede:
 Calchas beslisse.

- S. 351. . . . sed meus *captis* quoque
Scit parcere ensis. potius interpres deum
Calchas vocetur, fata si poscunt, dabo.
 Tu qui Pelasgi *vincla solvisti* rati,
355. *Morasque bellis; arte qui reseras polum,*
 Cui viscera *secreta*, cui mundi fragor,
 Et stella *longa semitam flamma trahens*
 Dant signa fati: cuius ingenti mihi
 Mercede constant ora, quid jubeat Deus
360. Effare, *Calcha*, nosque consilio rege.
- V. 510. . . . doch 'k *ben gewend* te voeren
 Een zwaard, dat sparen kan *een die het overmag.*¹
 Dat Calches tolk der Goon *koom liever voor den dag.*
 Eist 't noodlot deze moord, ik zal *het stuk gedogen.*
 Gij die de Griekse vloot *uut Aulis hebt getogen*
515. *En onzen tocht gespoeld:* Gij die den Hemel doet
 Ontsluiten door uw konst: Wien 't ingewand, en 't bloed
 Der dieren is *bekend:* Gij wien 't gekraak² des Hemels
 En *langgesteerte* star, *met nasleep vol gewemels,*³
 Des noodlots raad ontdekt: wiens mond, en woorden mij
520. Zo dier staan, *Thestors zoon!* Goods wil ontdek ons vrij,
 En stier ons met uw raad.

¹ iemand door het zwaard overwonnen (Pyrrhus is Agamemnons gevangene!).

² de donder.

³ van licht.

Calchas meldt als der Goden wil: Polyxena worde in Griekse „bruidstacy” geofferd aan Achilles’ schim; maar ook Hectors zoontje, Astyanax, moet sterven:

V. 533. Laat Hectors zoon geplet ten torentrans uut vallen.

De nu volgende „Rei” is een „Canticum” met wijsgerige beschouwingen over de dood, het einde van al het bestaande: Seneca’s eigen twijfel aan onsterfelijkheid. Vondel, vroom Kristen, voor wien de dood is: scheiding van het stoffelijk lichaam en de onsterfelijke ziel, een ingaan ten lieven, Vondel voelt zich als vertaler verplicht tot een zekere verontschuldiging, dat hij hier het „schadelijk gevoelen der Epicureën en Stoïcijnen” ter sprake brengt. Maar hij troost zich: geen Kristen zal zich aan deze uitspraak kunnen ergeren „te min alzo (ze) hier met sommige gelijkenissen eer opgepronkt en verlicht wordt als bewezen”.

Leeft des verstorvens schimme nog als ’t lijf begraven leit? (539).

Seneca’s fijne tekening (374)

Cum conjux oculis imposuit manum.

heeft Vondel niet kunnen evenaren in:

V. 541. Wanneer ’t gezicht al is gebroken,
in d’ eegemaal ’t oog heeft geloken.

Maar treffend weer:

S. 398. Post mortem nihil est, ipsaque mors nihil,
Velocis spatii meta novissima.
Spem ponant avidi; solliciti metum.

V. 583. Hier namaals is er niet¹ te wachten.
De dood is niet¹. De dood wilt achten
De jongste paal van ’s *levens baan*.
Begerig hart, *houd op van hopen*:
Bekommerd volk, *uw zorg laat lopen*,
En alles voorts zijn gang laat gaan.

Derde Handel. Ulysses en Andromache strijden om Astyanax. Andromache vertelt een „Raadsman” (Senex) hoe Hectors schim te nacht haar in een droom is verschenen, hoe hij heeft bevolen Astyanax te redden.

S. 439. Partes fere nox *alma* transierat duas,
Clarumque *septem* verterant *stellae* jugum:
Ignota tandem *venit* afflictæ quies,
Brevisque *fessis* somnus obrepsit *genis*;

¹ niets.

- Cum subito nostros Hector ante oculos stetit
 Non *ille vultus* flammeum *intendens jubar*,
 450. Sed fessus ac *dejectus*, et fletu *gravis*
 Similisque nostro, squalida *obtectus* coma.
 Juvat tamen vidisse. turn quassans caput,
 Depelle somnos, inquit, et natum *eripe*,
 O fida conjux, *lateat*, haec una est salus.
- V. 637. De nacht *die met haar rust ons voedt* was half ten ende¹,
 De *kleine beer* alree zijn blinkend juk omwendde:
 Als mij bedrukt *ombelsde* eene onbekende rust,
 640. En korte slaap bevroop *die mijne droefheid sust*,
 als schielijk voor mijne ogen
 Stond Hector mijn gemaal
 Die vlamme *helderheid* hadde hij niet meer ontloken
 650. In 't *voorhoofd*, zo hij *plag*: maar loof², *versuft*, gebroken
Van moed, 't gezicht *beladn* met tranen zoals wij.
 Het haar *om 't hoofd* bezwalkt: nochtans zo lustten 't mij
 Den held op nieuws te zien: doen *als geparst van rouwe*
 En schuddende zijn hoofd: ontwaak, zeide hij, mijn trouwe
 655. En waarde bedgenoot, ontwaak en *berg ons kind*:
 Dit is *ons* enig heil, dat *niemand dit en vind*'.

Ons kind, *ons* heil, 't klinkt warmer. Hoezeer gelijkt de kleine Astyanax zijn vader!

- S. 465. hos *vultus* mens
 Habebat Hector. talis incesso fuit,
Habituque talis, sic tulit *fortes* manus,
 Sic celsus humeris.
- V. 669. mijn Hector was voor dezen
 Dusdanig van *gelaat*³, van *opzicht*⁴ en van *wezen*:
 Dusdanig ook van tred: zijn handen *sterk en fier*
 Zijne hoge schouderen. 't *Hadde alles zulk een zwier*.

Euripides, „de wijze Euripides”, zegt Vondel in 1635, „die in het harteroeren boven anderen uitsteekt”, spreekt niet van „*fortes manus*” van een kind, maar fijner (Troïades 1178) in Hekabe's klacht bij het lijkje van Astyanax:

ὦ χεῖρες, ὡς εἰκὸς μὲν ἠδείας πατρὸς
 κέκτησθ' —

Er kan aandoenlijke herinnering zijn in gelijkenis van handen naar vorm en beweging. In Vondels bijgevoegd „fiere” kan iets

¹ twee derde was om: duas payteSi

² vermoeid.

³ houding.

⁴ oogopslag, gelaat.

bedoeld zijn van „tulit”: zo was de houding dier handen; ’t geheel nog eens samengevat in een echt Vondeliaans „’t hadde alles zulk een zwier”. „Waar een schuilplaats te vinden voor het kind?”

- S. 479. *Arx illa pollens opibus et muris deûm
Gentes per omnes clara, et invidiae capax,¹
Nunc pulvis altus.*
- V. 689. Die rijkste burg van al het Asiaans geweste,
*Omheind met haylge muur, en Goddelijke veste,
Wel waard te zijn benijd, beroemd zo wijd en veer,
Nu maar een puinhoop is.*

Ten einde raad wil zij het kind verbergen in Hectors grafstede. Wordt hij ten slotte toch gevonden, troost de Raadsman, zij bedenke

- S. 496. *Victor feroces impetus primos habet.*
- V. 716. ’s Verwinners *gramschap* plag in ’t eerst *op ’t heetst te branden.*

Het blijft een gevaarlijke schuilplaats, maar

- S. 498. *Miser occupet praesidia, securus legat,*
- V. 716. Die *in benauwdheid steekt* neemt tot beschutting maar,
*Het roodste dat hij vindt: dan wien ’t mag gebeure’
Een veilig overleg, kan langzaam gaan te keure.*

De kleine Astyanax huivert voor zulk een schuilplaats; maar Andromache spoort hem aan:

- S. 504. *Succede tumulo, nate quid retro fugis,
Turpesque latebras spernis
. spiritus magnos fuga,
Animosque veteres, sume quod casus dedit,*
- V. 727. Nu zone, *duik* in ’t graf. ’t Schijnt of gij *van mij* vliedt,
En in zo vuil *een plaats te schuilen* u ontziet
Leg af dit *hoog gemoed* dat in u plag te wezen
En trek *een ander* aan, ’t welk ’t ongeluk u *hiet.*

Daar nadert Ulysses, waardig en met kwasi vriendelijke verontschuldiging: men heeft hem deze droeve boodschap aan Andromache opgelegd; niet uit eigen verkiezing komt hij hier. Zolang Hectors zoon leeft, achten de Grieken zich niet veilig voor toekomstige weerwraak. Ook al eiste Calchas het niet als der Goden wil. „Hector houdt ons in vrees”.

¹ In andere tekst: *invidiae gravis.*

- S. 537. *Generosa in ortus semina exsurgunt suos,*
 V. 768. Eelaardig zaad wast op na¹ 't geen *waaruut het rees.*

Andromache veinst niet te weten waar Astyanax is: verstikt in de rook der brandende stad? In de verwarring aan 't zwerven geraakt, en misschien al „verbeten van 't wild gediert?” (805) — *morsu peremptus* (568).

Nu slaat Ulysses een andere tooli aan; hij zal zich niet laten bedriegen:

- S. 574. *Coacta dices, sponte quod fari abnuis,*
 Andr. *Tuta est, perire quae potest, debet, cupit.*
- V. 815. 't Geen gij van zelve ontzegt te melden, zal de *dwang*
Uutparsen met geweld.
 Andr. *Z' is voor geen sterven bang*
 Die moet en wil en kan in 't sterven zijn tevreden.

J. ALEIDA NIJLAND.
(Slot volgt).

De Oud-Helleensche vuurdoop

De groote vrouwenarts Soranos uit Ephesos, die in den tijd der keizers Trajanus en Hadrianus te Rome de praktijk uitoefende, heeft in zijn boek „peri gynaikeioon” van de goede vroedvrouw o,a. verlangd, dat zij vrij zoude wezen van „bijgeloof”. Daaronder verstond Soranos dan niet alleen het geloof in droomen en aan de macht der „bezwingen” (waardoor de geesten, die over de geboorte presideerden, gunstig zouden kunnen worden gestemd), maar ook het gehoorzamen aan bepaalde godsdienstige voorschriften en instellingen. Want door dit alles kon het gebeuren, dat de vroedvrouw naliet te doen, wat de kunst gebood.

Nu was Soranos wel een buitengewoon nuchter man der wetenschap en afkeerig van elke „onredelijkheid”! Telkens weer protesteerde hij tegen de vele resten van magie en tegen primitieve voorstellingen, welke in zijn tijd nog in de geneeskunde voorkwamen. Zoo schreef b.v. het volksgeloof in de Oudheid de nachtmerrie toe aan een daemon, die den mensch in den slaap had overweldigd en hem nu trachtte te worgen. Maar Soranos was het, blijkens

¹ naar.

Caelius Aurelianus (*Morb. chron.* I, 3), meer eens met den onsterfelijken Scrooge, die de oorzaak van de nachtmerrie zocht in een onverteerd stukje ossevleesch, een beetje mosterd, een kruimeltje kaas of een ongaren aardappel: „*adficit crapula vel indigestione jugi vexatos*”, zeide hij!

Wanneer Soranos tegen het bijgeloof in de kraamkamer protesteerde, was daartoe in zijn dagen maar alle reden. De kraamkamer is om begrijpelijke redenen vol van angst. En de magische mensch heeft dientengevolge de geboorte met tal van rituele handelingen en taboe-voorschriften omringd. Ook de Griek vreesde de daemones, die in de uren der baring en nog dagen daarna het leven van moeder en kind bedreigden. Wanneer de toenemende pijnen de aanstaande groote gebeurtenis aankondigden, placht de vrouw zich met een „ervaren vrouw”, de „*maia*”, terug te trekken in de kraamkamer, waarvan de deur werd gesloten. Ongetwijfeld geschiedde dit niet uit vrees voor de toenmaals nog onbekende infectie, maar wel uit oude gewoonte. We weten immers, dat sinds primitieve tijden de baring in afzondering werd afgewacht en zich voltrok liefst op een eenzame plek, verre van de anderen. Want die dagen waren niet alleen gevaarlijk voor de vrouw, maar de vrouw was zelf ook gevaarlijk voor wie met haar in aanraking kwam. Tijd en plaats waren magisch geladen, en daemones zweefden rondom!

J. G. Frazer heeft in „*The Golden Bough*” (abr. ed. p. 240) als een bij verschillende volken voorkomend taboe-verbod genoemd: het zitten met saamgevouwen handen en gekruiste beenen bij een barende vrouw. En blijkens het belicht van Plinius in de „*Naturalis historia*” bestond dit taboe reeds in de Oudheid. Volgens het antieke volksgeloof zou deze houding de Eileithyiën, de beschermgeesten der baring, hinderen in haar arbeid. Ovidius heeft er van verhaald in de „*Metamorphoses*” (IX, 298) naar aanleiding van de zware verlossing van Alkmènè. En hoewel Homèros er in *Ilias* XIX, 118/9 niet van heeft gerept, mogen we aannemen, dat ook de Helleenen dit verbod hebben gekend.

Volgens Pausanias in „*Descriptio Graeciae*” (IX, 11, 3) hadden de Pharmakiden op bevel van Hèrè bewerkt, dat Alkmènè niet baren kon. En om dergelijke, der barende kwaadgezinde, daemones af te weren, placht „men” de huisdeur met pek te besmeren, terwijl de vroedvrouw bepaalde tooverkruiden kauwde, om den „vloek” te neutraliseeren.

Soranos heeft in c. 28 van het eerste boek „peri gynaikeion”, verhaald, dat niet slechts „barbaarsche volken”, als de Germanen en Skythen, den pasgeborene in koud water plachten onder te dompelen, maar ook Grieksche stammen dit gebruik kenden. Volgens hem geschiedde dit om de kinderen af te harden, òf om te beproeven, of zij tegen koude bestand waren, en wanneer zij op deze proef met stuipen reageerden, werden zulke zwakkelingen gedood. Onze arts vond dergelijke rigoreuze baden echter weinig doelmatig en waarschuwde er met nadruk tegen. Hierin had hij ongetwijfeld gelijk. Maar wat de motieven aangaat, was afharding en wat dies meer zij zekerlijk niet de oorspronkelijke bedoeling van het koude waterbad. Water en vuur zijn, gelijk Wilh. Wundt in „Elemente der Völkerpsychologie” heeft gezegd, de eerste „reinigingsmiddelen” bij magische verontreiniging. En wjl het kind werd geacht „onrein”, d. w. z. magisch bezoedeld te zijn, werd het onmiddellijk in water gebaad. En die gedachte bleef ook voorzitten in humaner tijden, toen men de pasgeborene baadde in water, waarvan olie was toegevoegd.

Nadat het kind gebaad en zorgvuldig, vaak wat al te stijf, was „ingebakerd”, legde de Maia den pasgeborene den vader voor de voeten, met de stille vraag „aanvaardt ge dit kindeke als uw kind?” En wanneer de vader zijn zoontje opbeurde, dan werd daarmee de pasgeborene in de familie als welkom lid aangenomen. Maar wederom, dit moge in later tijd de beteekenis van deze handeling geweest zijn, oorspronkelijk werd hiermede iets anders bedoeld. In den beginne dacht men, dat de mensch door de „kracht”, welke school in de aarde, eerst levenskracht bekwam. En ter versterking van de levenskracht van het zwakke wicht werd het op de aarde neergelegd.

Ten slotte hooren we, dat den vijfden dag van hun jonge leven de Grieksche neonati van hun bloedverwanten een gouden kleinood in den vorm van een halfmaantje, van een zwaardje, een bijltje of een ring kregen. Kuiper heeft in „Atheensch jongensleven” gezegd, dat dooi deze geschenken de leden van het geslacht wilden te kennen geven, dat zij het nieuwe lid erkenden en hem hun steun en bijstand voor de toekomst verzekerden. Evenwel oorspronkelijk moeten dit amuletten geweest zijn die het wicht voor beheksing konden behoeden.

Tot de oude volksgebruiken ten tijde van de eerste levensdagen, behoorde ook een symbolische handeling, op het feest der „Amphidromiën”, dat op den vijfden dag na de geboorte placht te worden gevierd, n.l. de rondloop om het vuur. Na zich door besprenkeling te hebben gereinigd, droeg de vroedvrouw in snellen loop den kleinen Athener om het haardvuur. Zoo werd, meende wederom Kuiper, de knaap opgedragen aan den huisgod en eng verbonden aan het huis zijns vaders: het heilige vuur zou ook zijn komende dagen beschermen en de familie nam hem door deze symbolische handeling aan. Ook Van der Leeuw zag in zijn boekje „Goden en Menschen in Hellas” er „een erkenning in als kind, een opneming in het gezin. Het kind bestond eigenlijk nog niet recht, zoolang het niet rond den haard was gedragen”. En misschien kan uit wat Platoon Sookratès in den dialoog „Theaitètos” (160c) heeft laten zeggen, worden opgemaakt, dat men in later tijden het zich aldus hee^t gedacht. Evenwel kunnen we in enkele door Grieksche schrijvers verhaalde oude sagen een aanduiding vinden, dat dit weer niet de oorspronkelijke zin van dezen ritus kan geweest zijn.

In het bekende traktaat „De Iside et Osiride” van Ploutarchos werd verhaald, dat Isis zoekend naar de kist, waarin het lijk van Osiris zich bevond, eindelijk kwam in Byblos, waar de koningin de schoone vreemdelinge aannam als voedster van haar zuigeling. En Isis, zoo lezen we, voedde toen het knaapje door hem, in plaats van de borst te reiken, den vinger in den mond te steken. Maar in den stillen nacht brandde zij alles, wat sterfelijk aan hem was, af. Dan nam zij zelve de gedaante van een zwaluw aan, vloog rondom den pilaar, waarin de kist van Osiris verborgen was, en weeklaagde. Totdat de koningin, haar bespiedend, een gil gaf, toen zij haar kindje ontdekte, midden in de vlammen. En aldus werd het knaapje beroofd van de onsterfelijkheid, welke de godinne hem had toegedacht.

Een dergelijke sage uit Hellas werd door den antieken mythograaf Apollodooros (I, 5, 1), door den dichter Ovidius in „Fasti” (IV, 549), in de Homerische godenhymne aan Dèmètèr (231), door Hyginus in „Fabulae” (147) en nog door enkele andere minder bekende sagenvertellers uit de Oudheid verhaald aangaande Dèmètèr en het zoontje van koning Keleos. (De verschillende schrijvers zijn het over bepaalde details niet eens, maar in hoofdzaak komen zij toch overeen). Toen na den roof van Persephonè, zoo

hooren we, de treurende, goddelijke moeder over de aarde rond-zwierf, zoekend naar het gestolen kind, kwam zij ook bij koning Keleos, die heerschte over de Eleusiniërs. De gade nu van Keleos, Metaneira, had een zuigeling; en Dèmètèr werd zijn zoogster. Om het kindeke onsterfelijk te maken, plaatste de godin nu den kleine lederen nacht op een vuur en stroopte het sterfelijke vleesch van hem af. Totdat wederom de moeder, zich verwonderend over het wonderbaar gedijen van haar kindje, heimelijk de gangen van de vreemdelinge naging en op een nacht het knaapje zag, neergezet in het vuurbad. En van schrik gilde zij het luide uit, waarop de vlammen het kind verteerden.

Bekend is mede het verhaal uit de Helleensche mythologie aangaande Thetis en Achilleus, te vinden bij Apollodooros (III, 13) en Apollonios Rhodios (Argon. IV, 875). Thetis, die een kindje had ontvangen van den sterveling Pèleus, wenschte haar zoon onsterfelijk te maken, gelijk zijn moeder. En daarom placht zij den kleinen Achilleus des nachts heimelijk te plaatsen midden in een vuur en des daags hem te zalven met ambrosijn. Maar op een nacht ontdekte de vader Pèleus zijn zoontje in de vlammen en gilde het uit van schrik, aldus de poging der goddelijke moeder verijdelend.¹

Het is mij natuurlijk verre te willen beweren, dat dergelijke sagen zouden aanduiden, dat in mythische tijden de Helleenen den vuurdoop zouden hebben toegediend door het kind in het vuur te zetten of door het vuur te halen. Zulk een „vuurvastheid” zou voor den magischen mensch zekerlijk hebben gewezen op de daemonische natuur van het kind, dat dan als gevaarlijk voor de gemeenschap daaruit moest worden verwijderd! Maar wél mogen we er uit besluiten, dat niet alleen het waterbad, waarvan we zoo even hebben gehoord, maar ook het zwaaien over of dragen van den pasgeborene om het vuur door de primitieve Helleenen is gebezigd als middel tot reiniging van den „onreinen” zuigeling en tevens om zijn „kracht” te versterken. Later kan de vuurdoop dan zijn geworden tot ritueele handeling ter verkrijging van de onsterfelijkheid: bij de Eleusinische mysteriën werd in den heiligen nacht de goddelijke knaap in een vuurzee geboren.

Deze veronderstelling wordt hieidoor bevestigd, dat we dergelijke ritus ook elders aantreffen. We willen hier dan, ten slotte, uit de vele voorbeelden, afkomstig van volken uit alle tijden en alle

¹ Wij wijzen hier nog even op de nachtmerrie-elementen, welke in deze droomen der jonge moeders voorkomen!

streken der aarde, welke ter beschikking staan, enkele noemen.

Zoo wordt verhaald, dat op het Gazellenschiereiland (Melanesië) de jonge moeder haar kind onder het uitspreken van gebeden door den rook van een vuur van bladeren en welriekende kruiden haalt, en een toovenaar raakt vervolgens de oogen, ooren, slapen, neus en mond van het kindeke aan met vingers, die hij in den asch heeft gedoopt. Op de eilandengroep Tanimbar of Timorlaeet, deelde Riedel in „De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papoea” mede, wordt de zuigeling, om kwade geesten en ziekte van hem af te weren, de eerste levensdagen naast of over een vuur geplaatst. De missionaris Favre berichtte aangaande de Jakoens, een wilden stam op het Maleisch schiereiland, dat, wanneer de pasgeborene is gewasschen in een naburige beek, zij hem verschillende malen door den rook van een kamoeniahoutvuur halen, dat in de hut is ontstoken. Van de Bergkota in het Zuiden van Voor-Indië lezen we, dat de man na de geboorte van zijn eerste kind voor een speciale hut door middel van wrijving een vuur pleegt te ontsteken van de takken van vijf doornige planten en van die van den heiligen boom, en dat de vrouw dan, met haar kind achteruitlopend, tusschen de brandende takken door de hut moet betreden. Wanneer een kind, zoo verhaalde Ellis in „History of Madagascar” voor de eerste maal buitenshuis wordt gedragen, dan wordt het voorzichtig tweemaal over het vuur gelicht. En de vroedvrouw van de Ovambo, een Bantoe-stam, zwaait den zuigeling na den eersten gang buiten de hut meerdere malen door den rook van een groot stroovuur, dat aan den ingang van de hut is ontstoken.

We hooren van dergelijke gebruiken ook bij volken op hooger trap van beschaving. Zoo wordt van de Oude Mexicanen medegedeeld, dat zij op een bepaald vierjaarlijksch feest de kinderen door de vlammen wervelden. De Chineesche moeder pleegt haar spruit verscheidene malen over een houtskoolvuur te bewegen. En Maimonides, een Joodsch wijsgeer uit de Middeleeuwen, heeft als een oud Joodsch gebruik genoemd: het dragen van den pasgeborene door den rook van wierook, welke op een vuur werd verbrand.

We willen besluiten met een mededeeling van Pennant in zijn bekende „Second tour in Scotland”: daar lezen we, dat in de tweede helft der XVIIIde eeuw in de Schotsche Hooglanden de zuigeling bij het doopmaal door de, rondom een vuur zittende, gasten driemaal over het vuur werd gereikt.

Oosterbeek.

D. BAUMANN.

Een antieke vereenvoudiger

Zoals we in de kranten hebben kunnen lezen, worden in den laatsten tijd weer pogingen gedaan om den spellingstrijd tot een einde te brengen. De vraag of dat door middel van regeeringsbesluiten zal gelukken, zullen we hier niet bespreken; het is ook niet de bedoeling in de Vredige landouwen van Hermeneus de spellingsoorlogsfakkelt te zwaaien. Maar het lijkt niet onaardig een passage uit de antieke literatuur onder de aandacht van den lezer te brengen, die ons doet zien, dat overwegingen, die ook wij thans wel ontmoeten, reeds in de oudheid werden gehouden. Het kernpunt van den tegenwoordigen strijd ligt, zooals men weet, op het terrein van de buigingsuitgangen en die buigingsuitgaren hangen voor een belangrijk deel af van de vraag of men ook aan de woorden, die niet een mannelijk of vrouwelijk wezen aanduiden, een taalkundig geslacht toekent. Waarom, zoo zegt men, zou „stoel” mannelijk zijn en „tafel” vrouwelijk? Over deze vraag nu spreekt reeds Arnobius.

Arnobius schreef in het begin der 4^e eeuw een boek „Adversus nationes”, waarin hij het heidendom aanvalt en het Christendom verdedigt. In dat boek behandelt hij ook de in dien tijd brandende kwestie van den stijl der Christelijke geschriften. De heidenen zagen op de literaire waarde van die geschriften smalend neer en de Christenen deden alle moeite om zich te verdedigen, iets, dat hun niet gemakkelijk viel, want naar de toen geldende rhetorische regelen waren hun boeken inderdaad veelal niet fraai gestileerd, zeker niet de Latijnsche Bijbelvertalingen. Op verschillende wijzen pakten zij de kwestie aan. De strijdlustige Arnobius is zoo wijs om niet te verdedigen, maar om tot een offensief over te gaan. En in die aanvallende passage zegt hij ook het volgende (I, 59, 36):

„Trouwens, wanneer men de zaak eerlijk beziet, is geen enkele wijze van uitdrukken van nature zuiver, en evenzoo geen enkele Van nature foutief. Want welke natuurlijke reden is er, of welke in het wereldbestel geschreven wet, waarom men zou zeggen *hic paries*, maar *haec sella*, daar deze dingen geen geslacht hebben, onderscheiden door het mannelijk en vrouwelijk begrip, en niemand, al is hij nog zoo geleerd, mij zou kunnen leeren, wat dat *hic* en *haec* eigenlijk is, of waarom van deze woorden het eene het mannelijk geslacht aanduidt en het andere wordt gevoegd bij vrouwelijke

begripen. Dit zijn besluiten van menschen, die tot het gebruik van de taal volstrekt niet voor alles noodig zijn. Want wellicht zou men, zonder dat er eenige aanmerking op gemaakt werd, ook hebben kunnen zeggen *haec paries* en *hic sella*, als men van den beginne af besloten had het zoo te zeggen én wanneer het dan door de volgende eeuwen zoo in de spreektaal was bewaard.”

Deze opmerkingen van Arnobius doen ons denken aan opvattingen, die wij ook in onzen spellingstrijd herhaaldelijk verdedigd hebben gezien. En dan gaat Arnobius doen evenals de partijen in onzen spellingsoorlog meer dan eens gedaan hebben, namelijk de geschriften van de tegenstanders onderzoeken op inconsequenties. Immers hij gaat aldus verder:

„En gij, die de beschuldiging uitspreekt, dat onze geschriften beoedeld zijn door fouten, begaat gij ook zelf niet in uw voortreffelijke en bewonderenswaardige boeken dezelfde grammatische onjuistheden? Spreekt gij niet, de een van *utria*, de ander van *utres*, de een van *caelus*, de ander van *caelum*, van *pileus* en *pileum*, *crocus* en *crocum*, *fretus* en *fretum*? Kan men bij u niet evenzeer aantreffen *hoc pane* en *hic panis*, *hic sanguis* en *hoc sanguen*, en evenzeer *candelabrum* en *iugulum* als *iugulus* en *candelaber*?” En zoo gaat hij nog een poos door met zijn betoog.

We zien ook hier weer, dat er weinig kwesties zijn in onzen tijd, die niet hun zij het ietwat gevarieerde parallel hebben in de oudheid. Maar in den tijd van Arnobius werden geen staatscommissies benoemd tot oplossing van taalproblemen en ministers hadden er geen slapelooze nachten van. Ieder schreef zooals hij wilde en daardoor zijn tallooze interessante taalkundige verschijnselen geboekstaafd, waarvan de philologen volop kunnen smullen.

Amsterdam.

A. SIZOO.

Metamorphosen IX 694

In verband met de versregel

plenaque somniferis serpens peregrina venenis

uit de beschrijving van verschillende Egyptische goden (vs. 687—694), zou ik de volgende vraag willen opwerpen. Het is mogelijk, dat hier aan de in later tijd in alle grote Egyptische tempels ver-

eerde slang zonder meer (Erman¹, S. 46) is gedacht. Maar kan anderzijds Ovidius hier niet van een merkwaardige weergave van Osiris uit de Grieks-Romeinse tijd zijn uitgegaan? Erman publiceert (Abb. 163) een voorstelling van een kapel, waarin twee slangen. De linkse is Isis, kenbaar aan het sistrum (zie vs. 693, 778 en 784), de waterkruik (uit haar tempel en haar mysteriën; G. van der Leeuw, *Godsdienst v. h. oude Aegypte*, Den Haag, 1944, pag. 101) en de zonneschijf tussen twee hoorns (vs. 688—689; in vs. 783—784 blijkt, dat de schrijver in de hoorns ten onrechte een maansikkel ziet). De rechtse stelt Osiris voor, gekarakteriseerd door de beide Egyptische kronen, twee aren (als god van het koren, in het algem. der vruchtbaarheid) en een papaver, welke, zoals Erman opmerkt (S. 391) op Griekse wijze den dodengod symboliseert.

Gaat onze versregel wellicht terug op een dergelijke afbeelding van Osiris als slang met papaver? Ook de voorgaande verzen stammen uit zijn sfeer. Inachis = Isis (vs. 773) is de hoofdpersoon in deze passage (vgl. van der Leeuw, o. c., pag. 142). Zowel de Egyptische bronnen als Plutarchus vermelden in Osiris' geschiedenis den wilden hond-j akhals Anoebis. De kattedodin Bubastis (Eg. Bastet) treedt in de Grieks-Romeinse tijd op als vorm van Isis (Erman, S. 390). Apis stond met Osiris in nauwe betrekking, ja zelfs nam de tijdens den eersten Ptolemaeër met Osiris-Apis gesyncretiseerde Serapis uit Sinope de plaats van Osiris in! De zoon van Isis en Osiris (nunquam satis quaesitus herinnert aan de periodieke mysteriespelen; Erman S. 432) was Harpokrates, „Horus het Kind”, dat de vinger aan de mond houdt. Vs. 692 is een voorbeeld van de verkeerde interpretatie, die men later aan dit gebaar gaf: op zichzelf trouwens een zinvolle verklaring in de geest van het onuitsprekelijke mysterie van Osiris' dood en opstanding (vgl. Bleeker, *Overwinning o. d. dood*, Den Haag, 1942, pag. 36—37).

Indien mijn hypothese juist is, ligt er de inconsequentie in, dat Osiris dan feitelijk tweemaal voorkomt (vs. 693 en 694). Theoretisch geredeneerd zou Ovidius dit misschien niet als tegenstrijdig beschouwd hebben, door de slang n.l. als manifestatie van Osiris te zien (Inderdaad symboliseerde de slang het mysterieuze levensbegin). Het slaapverwekkende verplaatst hij echter van de „slaapbol” naar het gif van de slang.²

¹ *Religion der Aegypter*³.

² die hij zich dus denkt als zich voedend met de 'soporifur papaver' (vgl. *mutatis mutandis Vergilius' mala gramina pastus* van een vergiftige slang).

Aannemelijker lijkt mij, dat Ovidius wel een afbeelding als de hoven beschrevene gezien heeft, maar dat het *niet* tot hem doorgedrongen is, dat met de slang naast Isis (onmiskienbaar door haar hoofdtooi reeds!) *Osiris* bedoeld werd. Waarschijnlijk zag hij hierin een van haar andere *comites* (vs. 777; Isis speelt de hoofdrol immers!) of een attribuut.

Leeuwarden.

M. HEERMA VAN VOSS.

Anacreonteum

Het paard draagt op de heupen
Een kenmerk dat gebrand is;
Den man uit land der Parthen
Kent elkeen aan zijn tulband.

Maar ik, — verliefden ziende,
Herken die aanstonds feilloos:
Een zeker, rag-fijn kenmerk
Hun staat in 't *hart* getekend . . .

Utrecht.

A. M. A. JANSEN.

Ἐν ἰσχύοις μὲν ἵπποι
πυρὸς χάραγμα ἔχουσιν.
καὶ Παρθίους τις ἄνδρας
ἐγνώρισεν τιάραις.

ἐγὼ δὲ τοὺς ἐρῶντας
ἰδὼν ἐπίσταμ' εὐθύς.
ἔχουσι γὰρ τι λεπτὸν
ψυχῆς ἔσω χάραγμα.